

VAJTHÓ LÁSZLÓ

Egy elkallódott Bessenyei-kiadvány

Korunk, 1962. 11. 1349-1350.

Megható, hogy néha olyanok, akiket sohasem láttunk, s akikkel posta útján is ritkán érintkeztünk, jobban beleférkőznek az emlékezetünkbe, mint akárhány mindennapi ismerősünk. Ilyen élményem Halmi István. Mindössze néhány levelet váltottunk, azt is nagyrészt elfújta a szél. Arkképét nem bírom. Egyetlen verskötete: Tánccolunk a tűz körül, megvan könyvtáramban. Szép ígéret, szívesen lapozgatom.

A negyvenes évek elején ismeretlen fiatal tanártól kaptam levelet Nagyváradról. Nem volt meglepetés. Egyre-másra érkeztek hozzám levelek, ifjú és öregező kollégáktól is, no meg tanítványaiktól: munkálatra jelentkeztek, a Magyar Irodalmi Ritkaságok című sorozatom továbbépítésére. Ez a levél is arról szólt. Csak a boríték hátlapján tűnt fel szokatlanul takarékosnak a feladó címe:

„Halmi István, tanár, Nagyvárad Gimnázium.”

Mit adjanak ki a derék nagyváradiai? Nagy bökkenő volt ez. Maga Halmi is tanácstalan volt, tőlem várta az ötletet. Hiszen lett volna kéziratban felejtett szöveg elég, s volt is már akkora befolyásunk múzeumokban, levéltárakban, hogy hivatalos pecséttel ellátott kölcsönkéréseinket komolyan vették ... Dehát akkoriban már nyugtalanok voltak az állapotok, ritka értéket nem mertem postára adni. Végre mentőötletem támadt. Adja ki újra a Nagyvárad Gimnázium ifjúságunk első kiadványát, Bessenyei Hunyadi című eposztöredékét, melyet 1929-ben Budapesten a Markó utcai VII.-es osztályom hozott nyilvánosságra, sajnos, kevés példányban, úgyhogy hamarosan megint ritkaság lett belőle. Mindjárt el is küldtem a magam egyetlen példányát, azzal a javaslattal, hogy Halmiék modern helyesírással adják közre, hátha így több olvasója akad. Halmi István örömmel fogadta a gondolatot, kivált, hogy Szondy György, a kiváló ifjúsági író, főszerkesztő-helyettes is melegen pártfogolta a vállalkozást. Aztán nagy csend következett. Már-már azt képzeltem, hogy meggondolták a dolgot, kedvüket veszítették. Hanem egy szép napon mégiscsak hírt adtak, megnyugtatót. Aztán megint hallgatás, hónapokig. Kezdték kétségkedni. Ok nélkül, mert darab idő múltán megint jelentkezett az én derék, láthatatlan munkatársam. Tegezett végre. Boldog voltam, hogy ez a kedves vadóc kezdett bizalmasabb lenni. Egyébként nem sok jót mondtak a szemlátomást izgatott, sietős sorok: „Ha babonás volnék, kapcsolatot keresnék a kiadásra szánt munka és behívásaim között. Most harmadszor fogtam hozzá a tervhez, harmadszor kaptam behívót. Legutóbbi levelemben – szinte érezve ezt – azt

írtam, hogy arról is gondoskodom, hogy ha engem megint behívnak, két kollégával is megbeszéltem, hogy átvegye a munkát; mondanom sem kell, hogy ez alkalommal mindkét kollégát behívták velem együtt.

Keresnék egy másik kollégát, hogy rábízam, de amilyen a mi tanári karunk helyzete, ez – azt hiszem – példa nélküli... 12 rendes tanárunk volt az év elején, közülük kettő meghalt, az egyik Ukrajnában. Négyen az év eleje óta megszakítás nélkül teljesítenek katonai szolgálatot, most ismét vonulunk be. Ilyen körülmények közt egyelőre visszaküldöm a Bessenyei-példányt. Természetesen – ha hazakerülök – ismét jelentkezni fogok, bár arról, hogy a munkához még a folyó évben hozzákezdhesünk, azt hiszem, végleg letehetünk.“ Eszembe jutott Bessenyei György egész kálváriája, sziszifuszi küzdelme emberekkel, körülményekkel, vaksággal, kásahegyekkel. Lám, legújabb támasztatói is az ő sorsát élik tovább.

Válaszom biztatás volt, amennyire lehetett. Visszaküldtem egyetlen Bessenyei-példányomat is: ennél reménykeltőbbet nem is cselekedhettem volna.

Tenger idő telt el megint, nekem legalább úgy rémlett.

S lám, egyszer csak jött jó üzenet is, kárpótlásul. Levél nélkül jött-e, egyenesen a nyomdából? Vagy Halmi István is írt hozzá néhány sort? Már nem emlékszem rá annyi idő ködén át. Vastagocska volt a küldemény: megérkeztek az első hasábok.

Mindjárt elvégeztem a szerkesztői korrekciót, s még aznap postára tettem. Most már nyugodt voltam. Halmi István kollégám, munkatársam szívósságában meg a nyomda elkezdett munkájában rendületlenül bízva, nem látszott többé olyan hosszúnak a következő hetek-hónapok sora. Végre, 1944 áprilisának vége táján megjött az egész anyag, előszóval, mely így kezdődött: „Ezt a könyvet kiadta 1944 márciusában a nagyváradi Dr. Kecskeméti Lipót zsidó gimnázium 1943–44. évi hetedik osztálya.“ Következett az igazgató, a diákfamulusok, fiúk és lányok neve. Székely Béla tanár írta az előszót, a sajtó alá rendezést Halmi István végezte.

A könyvet az osztály két elhunyt irodalomtanára, Révész György és Szilas Izidor emlékének szentelték.

A sajtó alá rendezésen meglátszott, hogy akik végezték, minden lelkeségük és önfeláldozásuk ellenére jó ideje el voltak zárva a forrásoktól, de így is nagyon megörültem neki, s javígtattam, amit javíthattam. Siettem postára tenni az anyagot.

Pár nap múlva visszaérkezett a csomag, a hátlapon vignettával, rajta ezzel a szóval: ELKÖLTÖZÖTT.

Székely Bélával később egy tanári konferencián találkoztam. Tőle tudtam meg, hogy Halmi István elpusztult.

Azért él ő, kidőlt munkatársaival, a Bessenyei-gondolatban.

Szabadiskolai jelenetek

